

Папіш С.В.

магістрантка;

Кульчицький І.М.

доцент,

Національний університет «Львівська політехніка»

**ТЕРМІНОЛОГІЧНА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКИХ
НАУКОВИХ ТЕКСТІВ В ГАЛУЗІ КОМП'ЮТЕРНОЇ
ТА МАТЕМАТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ:
ЯКІСНІ ТА КІЛЬКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Терміни, що складають важливу частину лексики сучасної української літературної мови, постійно привертають увагу дослідників. Помітно зростає роль і обсяг термінології в суспільстві: За даними Т. Кияка, термінологія складає 90% лексики української мови [4], зростає її вплив на розвиток загальнонаціональної мови. Об'єм спеціальної лексики у розвинених мовах перевищує об'єм загальної лексики, оскільки кожна національна мова обслуговує значну кількість предметно-професійних сфер.

Мета нашого дослідження – вивчити функціональні та структурні особливості термінологічної складової українських наукових текстів в галузі комп'ютерної та математичної лінгвістики на матеріалі наукової періодики.

Матеріалом дослідження послуговували наукові статті Вісника Національного університету «Львівська політехніка» – «Інформаційні системи та мережі». Оскільки матеріал будь-якого дослідження в корпусній лінгвістиці має бути хронологічним та тематично однорідним, то для матеріалу дослідження обрано 26 статей, опублікований у збірнику під рубрикою «Комп'ютерна та математична лінгвістика» у № 673 [1] та 689 [2], загальна кількість друкованих сторінок – 265, 29 320 слововживань.

Дослідження проводилося поетапно. На першому етапі було сформовано корпус текстів з комп'ютерної та математичної лінгвістики. Далі було проведено текстову розмітку корпусу з використанням позначок (тегів), щоб окреслили межі терміну: <trm> ... </trm>, а потім тексти були опрацьовані спеціально написаною програмою, в результаті

чого виник список термінів. Наступний етап – створення джерельної бази дослідження. Список був перенесений в середовище Microsoft Excel, де були видалені повтори, визначено категоріальну приналежність термінів, їх структурні характеристики, частиномовні моделі, довжина, способи творення та проведено квантитативні дослідження.

Кожний науковий текст, крім термінів, що позначають реалії відповідної галузі (інтрагалузевих термінів), містить одиниці на позначення понять інших галузей знання (суміжні, або екстрагалузеві, терміни), а також загальнонаукові терміни. Це стосується і текстів з комп'ютерної та математичної лінгвістики.

Наприклад, стаття, присвячена розробленню Wordnet-подібного словника української мови [5], крім термінів комп'ютерної лінгвістики, наприклад: *лексико-семантичні бази даних, структуровані лексикони, автоматизоване підсумування текстів, діалоговий тезаурус, опрацювання природної мови, теорія поля значення слова, синсети, гіперпростір* тощо, містить екстрагалузеві, які належать «суміжним» галузям знань, з якими тісно взаємодіють комп'ютерна лінгвістика (загально лінгвістичні терміни, наприклад: – *омонім, полісемія, синтаксична категорія*; математичні терміни, наприклад: *математична функція, середнє значення*, та загальнонаукові терміни, наприклад: *експлікація, асоціація, інтерпретація, верифікація* тощо.

Кількісні підрахунки про співвідношення термінів за функціонально-стильовими ознаками, тобто інтрагалузевих, екстрагалузевих та загальнонаукових термінів у досліджуваному корпусі подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Функціонально-стильова класифікація термінів комп'ютерної лінгвістики

Вид терміну	Кількість	%
Інтрагалузеві	429	49,31%
Екстрагалузеві	265	30,46%
Загальнонаукові	176	20,23%
Всього	870	100,00%

Джерело: розроблено автором

Характер інтрагалузевих термінів комп'ютерної лінгвістики ілюструють такі приклади: *адвербіалізація, аломорф, антецедент, гіперпростір, гіпертекст, гіпонімія, глосарій, дериват, десигнант,*

deskриптор, диглосія, дискурс, дистрибуція, еквівалентність, ідеографія, інваріант, інверсія, квазіфлексія, ідеографічний словник, WordNet-подібний словник, автоматичне анотування, автоматичний тезаурус тощо.

Більшість екстрагалузевих термінів, які функціонують у текстах з комп'ютерної лінгвістики, належить до трьох галузей науки: теоретичної лінгвістики – *внутрішня форма, план значення і план вираження, флексія, транслітерація, моделювання мови, трансформаційний аналіз, слово, традиційний словник*; обчислювальної техніки та інформатики – *пошуковий образ документа, оператор, процесор, операційна система, дружній інтерфейс, програмне забезпечення*; математики: – *ділянка, добуток, квадрат, квадрант, квадрильон, коефіцієнт, логарифм, інтеграл*; статистики – *середнє значення вибірки, варіативний ряд, медіана вибірки, статистичний показник, критерій формування сукупності*. Рідше зустрічаються терміни логіки – *кон'юнкція, диз'юнкція, двозначна логіка, домен, філософії* – *аналіз, синтез, зміст, форма, предмет, об'єкт*, когнітивістики – *фрейм, концепт, когнітивна граматики*.

Функції екстрагалузевих термінів у наукових текстах з комп'ютерної та математичної лінгвістики різні. Математичні терміни найчастіше використовуються на позначення компонентів наукового інструментарію, який використовується авторами тексту у створенні тих чи інших методів та моделей. Статистичні терміни вживаються в описах статистичної перевірки результатів дослідження. Вживання загальнолінгвістичних термінів обумовлюється тим, що мета багатьох досліджень з комп'ютерної лінгвістики полягає в оптимізації опрацювання тієї інформації, яка зафіксована засобами природної мови.

Типові загальнонаукові терміни, зареєстровані у досліджених текстах, ілюструються наступними прикладами: *аналіз, точність, узгодження, оцінка, припущення, розрахунок, контроль, область, експеримент, фактор, узагальнення, продуктивність, кількісний аналіз, співвідношення, взаємозв'язок, правило, виразність, значимість, моделювання, перевірка*.

Українська термінологія, як і більшість сучасних термінологічних систем, складається з лексичних одиниць двох типів: одно- та багатокомпонентних термінів. Кількість компонентів терміна називатимемо його довжиною. Серед досліджених термінів, які функціонують у текстах з комп'ютерної та математичної лінгвістики

виявилося 236 однокомпонентних і 553 багатоконпонентних одиниць, що становить 29,91% і 70,08% відповідно. Це характеризує загальну тенденцію сучасного термінотворення, яка полягає у використанні складних синтаксичних одиниць. С. Гриньов стверджує, що «60-95% термінів в сучасних європейських мовах – це багатоконпонентні одиниці» [3, с. 141].

Проте частка багатоконпонентних одиниць серед термінів різних категорій суттєво відрізняється. Якщо серед інтрагалузевих термінів 87,41% – багатоконпонентні одиниці, то серед екстрагалузевих їх 84,91%, а серед загальнонаукових – лише 19,32%. На рис. 1 представлено залежність між довжиною термінів різних категорій та їхньою частотою.

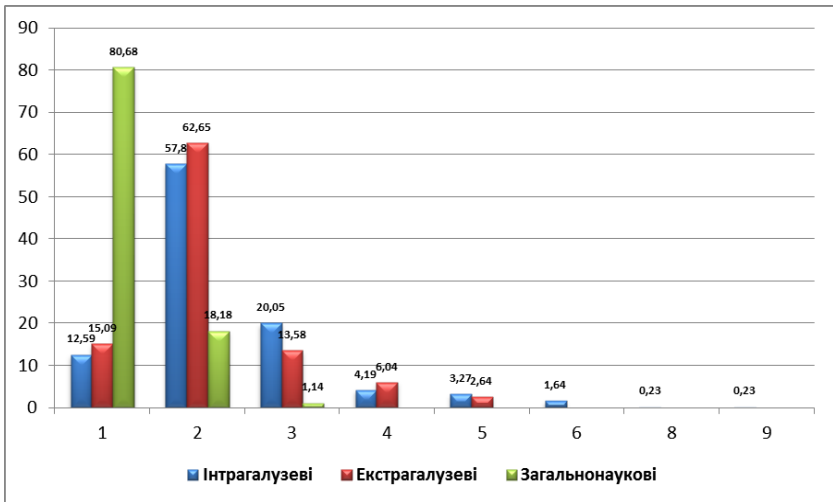


Рис. 1. Залежність між категорією терміна і його довжиною
Джерело: розроблено автором

У середньому інтрагалузевий термін налічує 2,35, екстрагалузевий – 1,99, загальнонауковий – 1,20 компонентів (рис. 1). Найбільша довжина інтрагалузевого терміна – 9, екстрагалузевого – 5, загальнонаукового – 3 компоненти.

Таким чином, можна констатувати, що між інтрагалузевими, екстрагалузевими та загальнонауковими термінами існує відмінність щодо структурної складності.

У середньому структурно найскладнішими виявилися інтрагалузеві терміни, найпростішими – загальнонаукові. Якщо прийняти середню довжину загальнонаукового терміна за одиницю, то співвідношення за цим параметром між екстрагалузевими, інтрагалузевими та загальнонауковими термінами, які функціонують у текстах з комп’ютерної лінгвістики, можна представити як 2,43:1,50:1,00. Цю відмінність можна інтерпретувати як таку, що віддзеркалює загальні лінгвістичні закони, зокрема закон економії мовленнєвих зусиль.

Список використаних джерел:

1. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 396 с. – (Інформаційні системи та мережі; вип. 673).
2. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 360 с. – (Інформаційні системи та мережі; вип. 689).
3. Гринев С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев. – М.: Московский лицей, 1993. – 310 с.
4. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения / Т. Р. Кияк. – К.: УМК ВО, 1989. – 104 с.
5. Кульчицький, І. М. Розроблення Wordnet-подібного словника української мови / І. М. Кульчицький, А. Б. Романюк, Х. Харів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Інформаційні системи та мережі. – 2010. – № 673. – С. 306-318.

Тугай О.М.

викладач англійської мови, аспірант,

Інститут філології

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФУНКЦІОНАЛЬНА ПЕРСПЕКТИВА ЯК ОРГАНІЗАЦІЯ РАНЬООНОВОАНГЛІЙСЬКОГО РЕЧЕННЯ

У мовознавстві значний внесок у розпрацювання проблем комунікативного синтаксису зробили чеські лінгвісти, власне Празької лінгвістичної школи (В. Матезіус, Я. Фірбас, Ф. Травнічек, Ф. Данеш).